Annemarie Ruijsbroek | Ellen Uiters | Lea den Broeder | Hanneke Kruize | Fons van der Lucht | Henriette Giesbers | Annemieke Spijkerman

Dit is een uitgave van:

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

april 2015

De zorg voor morgen
begint vandaag

007804

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Factsheet
Leefomgeving, gezondheid en zorg in de noordelijke krimpregio's

Inhoudsopgave

Inleiding

De Nederlandse bevolking is sterk aan het vergrijzen, in 2030 is bijna een kwart van de Nederlandse bevolking 65 jaar en ouder. Deze verandering in bevolkingssamenstelling brengt allerlei uitdagingen met zich mee voor de volksgezondheid en de organisatie en inzet van preventie, zorg en ondersteuning. Oudere mensen zullen langer zelfstandig thuis blijven wonen, o.a. vanwege de decentralisatie van langdurige zorg vanuit de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) naar de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Het langer zelfstandig thuis wonen van oudere mensen stelt eisen aan de inrichting van de leefomgeving: in een wijk met veel oudere mensen is het belangrijk dat voorzieningen zoals winkels en huisarts (lopend) goed bereikbaar zijn, terwijl in een buurt met jonge gezinnen de aanwezigheid en nabijheid van speelplekken en een consultatiebureau van belang zijn. In regio's waarin sprake is van bevolkingsdaling (de zogenaamde krimpregio's) is dit misschien nog wel meer van belang omdat het aandeel ouderen in deze regio's groot is en in de toekomst waarschijnlijk groot blijft of toeneemt. Deze factsheet is vanuit dit perspectief samengesteld: wat is de stand van zaken in krimpregio's wat betreft de (ervaren) gezondheid van de bewoners, hun zorg-gebruik en ondersteuningsbehoefte, de nabijheid van voorzieningen en zorgaanbieders en de inrichting van de leefomgeving. Zijn er verschillen tussen de krimpregio's?

Krimpregio's en anticipeergebieden

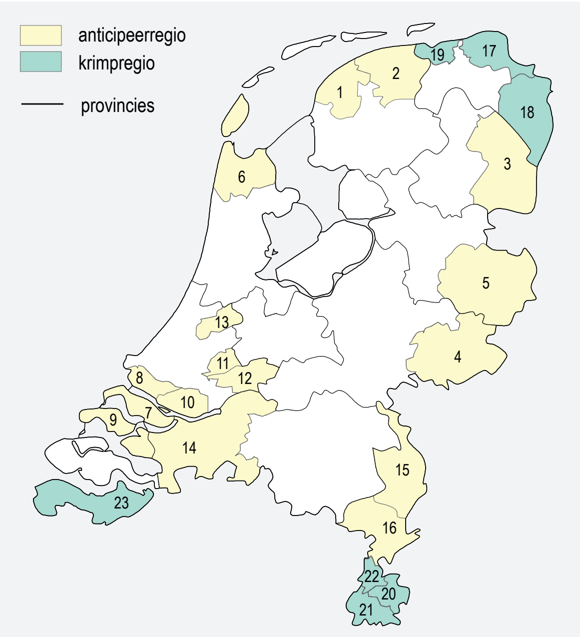
In de brief van de minister van BZK aan de Tweede Kamer van 2011 'Geografische afbakening van de anticipeergebieden' zijn de gebieden die in kaart 1 in groen en geel zijn weergegeven benoemd tot krimp- en anticipeerregio's (BZK, 2011). Krimpregio's (ook wel topkrimpgebieden genoemd) zijn gebieden waar sprake is van een sterke bevolkingskrimp. De gebieden waar momenteel nog geen substantiële bevolkingsdaling zichtbaar is, maar waar deze zich wel op korte termijn aandient worden anticipeergebieden genoemd. In eerdere studies heeft het RIVM gerapporteerd over de gezondheid(sverschillen) in de krimpregio's (Verweij & van der Lucht, 2011) en over de rol die het wegtrekken van de gezonde bevolking en de sociaaleconomische factoren hierin spelen (Verweij & van der Lucht, 2014). In de huidige factsheet ligt de nadruk op de leefomgeving, de aanwezigheid en bereikbaarheid van voorzieningen in de context van de (ervaren) gezondheid en het zorggebruik in de krimp- en anticipeerregio's in Noord-Nederland (Friesland, Groningen, Drenthe). De gebruikte gegevens zijn afkomstig van het CBS, de Gezondheidsmonitor Volwassenen van de GGD'en, CBS en RIVM, Leefbaarometer, Centrum indicatiestelling Zorg (CIZ), Centraal Administratie Kantoor (CAK) en Vektis. De meeste gegevens worden op gemeenteniveau gepresenteerd. Andere niveaus zijn wijken of postcode -3 of -4 (pc3/pc4) gebieden. Een overzicht van de gemeenten binnen de noordelijke krimp- en anticipeerregio's staat in Bijlage 1. De factsheet is vooralsnog beperkt tot de noordelijke provincies omdat de factsheet als pilot dient om te kijken of deze aanpak voldoende inzicht biedt in de problematiek/uitdagingen van (oudere) mensen die in krimpregio's wonen. Als dat zo is dan kan de factsheet in de toekomst uitgebreid worden met de overige krimpregio's.

Urban Strategic Planning on Active and Healthy Ageing (USP Age)

Het RIVM is sinds eind 2012 deelnemer aan het convenant ‘Urban Strategic Planning on Active and Healthy Ageing’ (USP Age). Het samenwerkingsverband heeft 12 partners, waaronder het Healthy Ageing Network Noord Nederland (HANN), en wordt gecoördineerd door TNO. Dit samenwerkingsverband is gecreëerd in het kader van het European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing (EIP AHA), en wel binnen het thema ‘Innovation for Age friendly buidings, cities and environments’.

Doel van het USP Age convenant is te werken aan een kennisnetwerk op het gebied van ‘age-friendly environments’, met als focus de fysieke leefomgeving in relatie tot gezond ouder worden. Deze factsheet is onderdeel van de activiteiten die het RIVM onderneemt in het kader van USP Age.

Kaart 1: Krimpregio’s en anticipeerregio’s (Bron: Ministerie van BZK, 2011)*



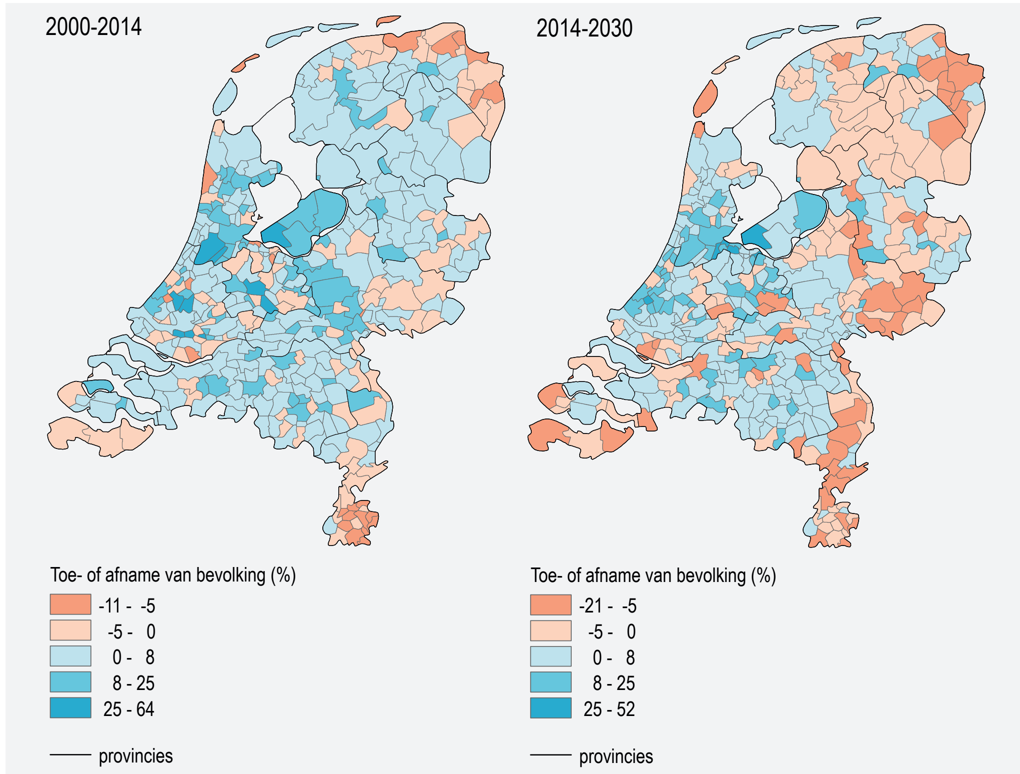
** 1 Noord-West Friesland, 2 Noord-Oost Friesland, 3 Oost-Drenthe, 4 Achterhoek, 5 Twente, 6 Kop van Noord Holland, 7 Goeree Overflakkee, 8 Voorne Putten, 9 Schouwen Duiveland, 10 Hoeksche Waard, 11 Groene Hart Zuid-Holland Krimpenerwaard, 12 Groene Hart Zuid-Holland Alblasserwaard Vijfheerenland, 13 Groene Hart Zuid-Holland Rijnstreek, 14 West-Brabant, 15 Noord Limburg, 16 Midden-Limburg, 17 Eemsdelta, 18 Oost-Groningen, 19 De Marne, 20 Parkstad, 21 Maastricht Mergelland, 22 Westelijke Mijnstreek, 23 Zeeuws-Vlaanderen*

Demografische ontwikkelingen

Bevolkingsdaling in Groningen, Zuid-Limburg, de Achterhoek en Zeeuws-Vlaanderen

In de afgelopen 15 jaar is de bevolking in Nederland toegenomen in Flevoland en in en rondom de grotere steden in het midden van Nederland en Noord-Brabant. In de krimp- en anticipeer-regio’s in Groningen, Zuid-Limburg, het oosten van Gelderland (de Achterhoek) en Zeeuws-Vlaanderen is de bevolking gedaald. Deze krimp- en anticipeerregio’s zijn op de linker kaart (kaart 2, links) duidelijk te herkennen aan de oranje-rode kleur.

Kaart 2: Bevolkingsgroei 2000-2014 en bevolkingsprognose 2014-2030 per gemeente (Bron: CBS Statline).*



** De bevolkingsgroei is een optelling van het geboorteoverschot en het migratiesaldo per gemeente, waarbij het geboorteoverschot wordt bepaald door het geboorte- en sterftecijfer en het migratiesaldo door het vestigings- en vertrekcijfer.*

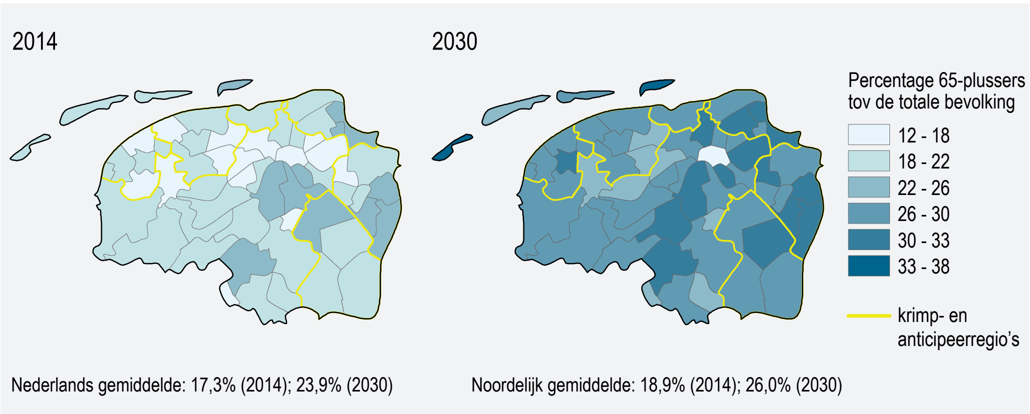
De prognosekaart (kaart 2, rechts) van de bevolkingsgroei voor de komende 15 jaar laat zien dat de bevolkingsdaling in het noorden van Nederland doorzet en zich verder uitbreidt naar Drenthe en het oostelijk deel van Friesland. De ontwikkelingen zijn weergegeven op gemeenteniveau. Ook de anticipeergebieden 'De Achterhoek' en 'Twente' krijgen naar verwachting te maken met (verdere) bevolkingsdaling. Hoewel het niet voor alle gemeenten geldt, lijkt voor sommige gemeenten "de bodem al bereikt" wat betreft de bevolkingsdaling. In enkele gemeenten in Oost-Groningen, bijvoorbeeld, is de bevolking de afgelopen 15 jaar al sterk gedaald. De prognose voor deze gemeenten is dat de bevolkingsafname stabiliseert of dat de bevolking de komende jaren licht zal stijgen (0-8% toename). Ook in Zuid-Limburg en Zeeland krijgen meer gemeenten te maken met bevolkingsdaling. De bevolkingsgroei vindt de komende 15 jaar voornamelijk plaats in de Randstad, Midden Nederland, Noord-Brabant en Flevoland.

Het noorden: meer vergrijzing dan gemiddeld in Nederland

De kaarten die nu volgen zoomen in op de drie noordelijke provincies. Ter vergelijking wordt bij elke kaart het Nederlandse gemiddelde weergegeven en bij sommige kaarten ook het noordelijk gemiddelde (gemiddelde van Groningen, Friesland en Drenthe).

De gevolgen van de bevolkingsdaling voor de bevolkingssamenstelling in Noord-Nederland blijken duidelijk uit de vergrijzing in de drie noordelijke provincies. In 2014 ligt het aandeel 65-plussers in de meeste gemeenten in Friesland, Groningen en Drenthe boven het Nederlandse gemiddelde van 17,3% (kaart 3, links). De Groningse krimpregio's Eemsdelta (Delfzijl en Appingedam) en Oost-Groningen (Vlagtwedde, Bellingwedde en Stadskanaal) hebben met 22 tot 26% het grootste aandeel ouderen. Hetzelfde geldt voor gemeenten Aa en Hunze in de anticipeerregio Oost-Drenthe en voor de gemeenten Noordenveld, Tynaarlo, Haren (net onder de stad Groningen) en het Drentse Westerveld. In de prognose voor 2030 stijgt het aandeel ouderen in deze gemeenten naar eenderde tot 38%. De vergrijzing neemt in heel Nederland toe (de prognose voor de vergrijzing in Nederland in 2030 is 23,9% gemiddeld), maar deze toename is sterker in Noord-Nederland (kaart 3, rechts). De enige uitzondering in dit gebied is de studentenstad Groningen.

Kaart 3: Percentage ouderen (65 jaar en ouder) per gemeente voor de drie noordelijke provincies 2014 en 2030 (Bron: CBS Statline).

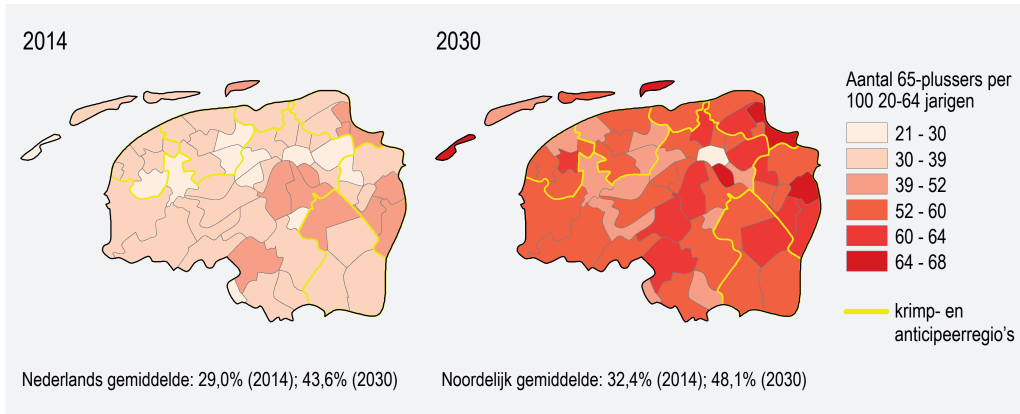


Meeste gemeenten in het noorden komen boven landelijk gemiddelde voor de grijze druk

Grijze druk is een demografisch begrip dat de verhouding aangeeft tussen het aantal personen van 65 jaar en ouder en het aantal personen in de zogenaamde 'productieve leeftijdsgroep' van 20-64 jaar. De grijze druk kaart van 2014 (kaart 4, links) laat zien dat het overgrote deel van de gemeenten in Friesland, Groningen en Drenthe boven het landelijk gemiddelde van 29% grijze druk uitkomt (een grijze druk van 29% betekent dat er 29 ouderen (> 65 jaar) zijn per 100 mensen tussen de 20 en 64 jaar).

In de eerder genoemde gemeenten met de grootste vergrijzing, ligt de grijze druk in 2014 tussen de 39 en 52%. Ook de komende 15 jaar stijgt de grijze druk in de drie noordelijke provincies sterk. Terwijl de prognose voor Nederland gemiddeld op 43,6 ouderen per 100 20- t/m 64-jarigen ligt, loopt in de noordelijke gemeenten de gemiddelde grijze druk op naar meer dan 52% en in de krimpgemeenten Delfzijl en Bellingwedde naar 64 tot 68% (kaart 4, rechts).

Kaart 4: Grijze druk (aantal 65-plussers t.o.v. 20- t/m 64-jarigen) per gemeente voor de drie noordelijke provincies 2014 en 2030 (Bron: CBS Statline).



Nabijheid van voorzieningen

Om een beeld te krijgen van de beschikbaarheid van voorzieningen in Noord-Nederland hebben we de nabijheid van enkele voorzieningen in kaart gebracht (kaart 5). De kaarten laten zien op welke afstand bepaalde voorzieningen die gebruikt worden in het dagelijks leven beschikbaar zijn. Het gaat om zowel gezondheidszorgvoorzieningen (huisartsenpraktijk, apotheek en ziekenhuis) als voorzieningen gericht op dagelijkse bezigheden, zoals het treinstation en de bibliotheek. Deze kaarten zijn op wijkniveau. Een wijk bestaat uit alle mensen die binnen hetzelfde postcodegebied (pc6) wonen. Voor deze kaarten is de gemiddelde afstand van alle inwoners in een wijk tot de dichtstbijzijnde voorziening over de weg berekend. Per voorziening wordt steeds een aantal voorbeelden van wijken (en bijbehorende gemeenten) gegeven met de hoogste en de laagste afstand.

Meeste wijken hebben bibliotheek binnen 2,5 kilometer

Voor Nederland gemiddeld is de afstand tot de dichtstbijzijnde bibliotheek 1,7 kilometer en voor de drie noordelijke provincies 2 kilometer (kaart 5a). In de wijken van enkele gemeenten in de anticipeerregio Noord-Oost Friesland (Ferwerderadiel en Dongeradeel) is de afstand tot de bibliotheek het grootst (7 tot 10,3 km). Ook in delen van krimpregio Oost-Groningen (Vlagtwedde en omgeving) moeten bewoners relatief ver reizen om bij de dichtstbijzijnde bibliotheek te komen (tussen 4,7 en 10,3 km).

In het westen van Friesland is de afstand tot de dichtstbijzijnde bibliotheek het kortst, namelijk tussen 0,4 tot 2,5 kilometer. In Groningen en Drenthe geldt voor de meeste wijken dat de bibliotheek op maximaal vijf kilometer afstand ligt.

Veel wijken in het noorden op grote afstand van treinstations

In Nederland is de afstand tot het dichtstbijzijnde treinstation gemiddeld 5 kilometer (kaart 5b). In Noord-Oost Friesland (Het Bildt, Ferwerderadiel en Dongeradeel), de krimpregio Oost-Groningen (Vlagtwedde en Stadskanaal) en in een deel van anticipeerregio Oost-Drenthe is de afstand tot het dichtstbijzijnde treinstation groot: 16 tot 25 kilometer. De krimpregio Eemsdelta en Coevorden in anticipeerregio Oost-Drenthe hebben een relatief korte afstand tot een treinstation (1-5 km).

De wijken in en rondom Leeuwarden, Groningen en Assen hebben een relatief korte afstand tot een treinstation (1-5 km). Dit geldt ook voor de wijken in de Drentse gemeenten Hoogeveen en Midden-Drenthe. In de omgeving van Gaasterlân-Sleat en Lemsterland en in het midden van de drie noordelijke provincies is de afstand tot een treinstation een stuk groter (16-25 km).

Voor veel wijken is de huisarts relatief dichtbij

Voor heel Nederland is de afstand tot een huisartsenpraktijk gemiddeld 0,9 kilometer en voor de drie noordelijke provincies samen 1,4 kilometer (kaart 5c). In een aantal wijken in de anticipeerregio's Noord-Oost Friesland (Kollumerland en Nieuwkruisland) en Oost-Drenthe (Aa en Hunze en Midden-Drenthe) ligt de afstand tot een huisartsenpraktijk tussen 5,3 en 8,2 kilometer. Ook in Oost-Groningen zijn in veel wijken de huisartsenpraktijken op grotere afstand gelegen (tussen 1,7 en 5,3 km). Er zijn in de krimp- en anticipeerregio's ook wijken waar de huisartsenpraktijken relatief dichtbij zijn, zoals in de Eemsdelta en de Friese anticipeerregio's (tussen 0,3 en 1,7 km).

Ook in de wijken van het Friese Weststellingwerf en Gaasterlân-Sleat (in het zuiden van Friesland) is de afstand beduidend groter dan het landelijk en noordelijk gemiddelde (5,3 tot 8,2 km). Er zijn in alle drie de provincies ook veel wijken waar de huisartsenpraktijken relatief dichtbij zijn (tussen 0,3 en 1,7 km).

Apotheek op relatief korte afstand

De afstand tot een apotheek is in heel Nederland gemiddeld 1,2 kilometer en in de drie noordelijke provincies gemiddeld 1,7 kilometer (kaart 5d). Net als voor de huisartsen geldt dat in de anticipeerregio's Noord-Oost Friesland (Kollumerland en Nieuwkruisland) en Oost-Drenthe (Aa en Hunze) de afstand tot de apotheek voor sommige wijken meer dan vijf kilometer is (maximaal 10,3 kilometer). Dit geldt ook voor een aantal wijken in de krimpgemeenten Oldambt en Menterwolde in Oost-Groningen. In een groot aantal wijken is de afstand tot een apotheek echter aanzienlijk korter.

In delen van het Friese Weststellingwerf en Gaasterlân-Sleat (in het zuiden van Friesland) is de afstand tot de apotheek voor sommige wijken meer dan vijf kilometer (maximaal 10,3 kilometer). Analoog aan de nabijheid van de huisarts, liggen wijken waar de afstand tot de apotheek relatief kort is verspreid over alle drie de provincies.

Afstand tot huisartsenpost het grootst aan de randen van de krimp- en anticipeerregio's

Een huisartsenpost is de plaats waar de huisartsen uit de regio de avond-, nacht- en weekenddiensten (ANW-diensten) verzorgen (kaart 5e). De gemiddelde afstand tot een huisartsenpost in Nederland is 6,2 kilometer en in de drie noordelijke provincies 8,3 kilometer. Aan de randen van Friesland, inclusief de anticipeerregio Noord-West Friesland (bijv. Het Bildt), is de afstand tot de dichtstbijzijnde huisartsenpost groot: 17 tot 34 kilometer. Dit geldt ook voor de randen van de krimpregio Eemsdelta (Eemsmond) en voor Oost-Groningen (Vlagtwedde). In de stedelijke gebieden, zoals Leeuwarden, Groningen, Assen en Meppel, maar ook in de wijken

van krimpgemeenten Delfzijl, Appingedam en Oldambt is de afstand tot een huisartsenpost het kortst (1 tot 6 kilometer).

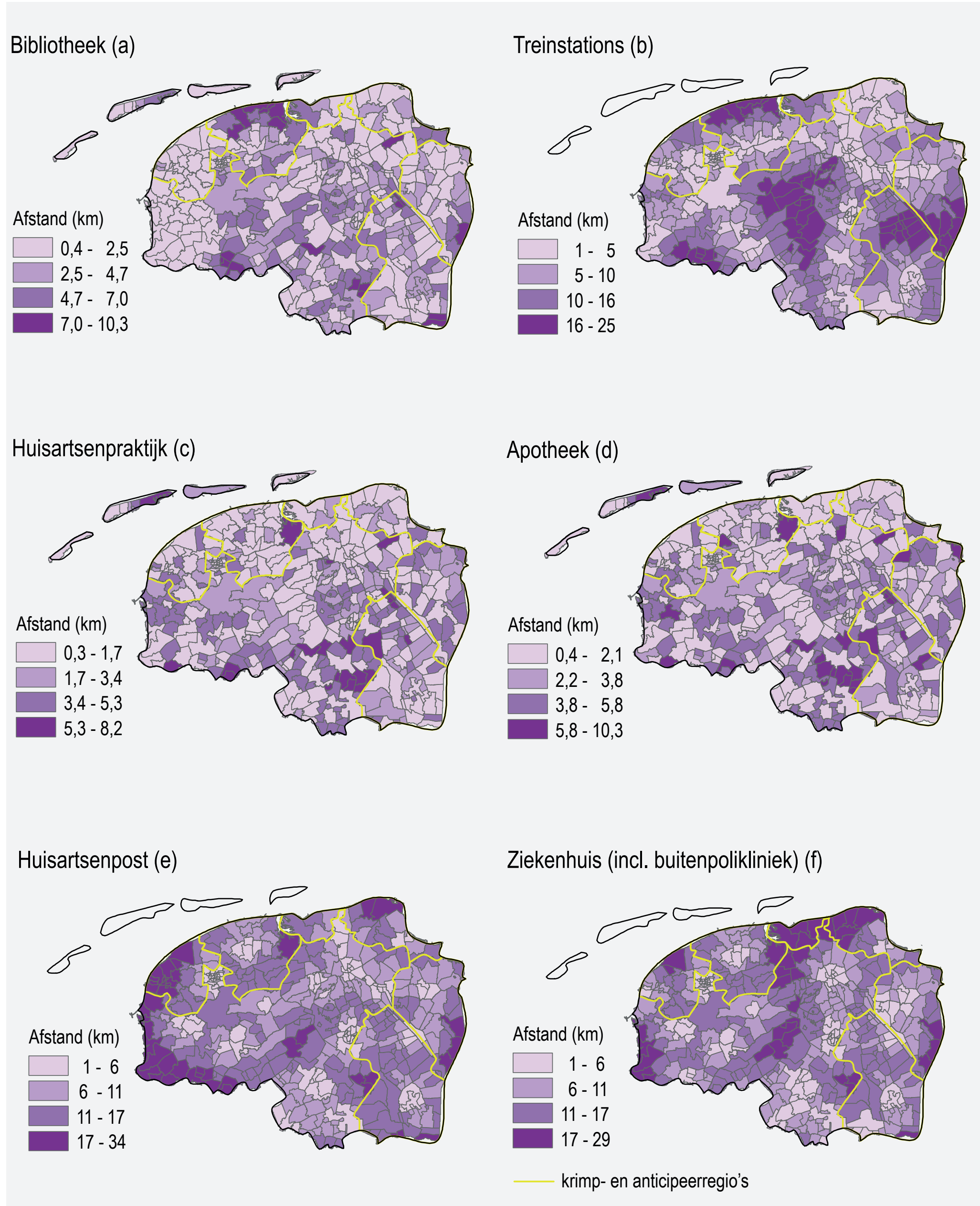
Ook voor sommige wijken in Midden-Drenthe en het zuidwesten van Friesland is de afstand tot de dichtstbijzijnde huisartsenpost, met 17 tot 34 kilometer, groot. Specifiek voor het zuidwesten van Friesland geldt dat de ANW-diensten worden verzorgd vanuit de reguliere huisartspraktijk in deze regio's.

Afstand tot ziekenhuis het kleinst in en rond de steden

De afstand tot een ziekenhuis (inclusief buitenpoli van een ziekenhuis) is in heel Nederland gemiddeld 4,8 kilometer en in de drie noordelijke provincies 8,0 kilometer (kaart 5f). In de Groningse krimpregio's Eemsdelta (Eemsmond), De Marne en Oost-Groningen (Vlagtwedde) is de afstand tot het ziekenhuis het grootst (17 tot 29 km). Hetzelfde geldt voor het Kollumerland en Nieuwkruisland in Noord-Oost Friesland en Het Bildt in Noord-West Friesland.

Net als bij de huisartsenposten geldt hier dat rond de steden de afstand tot het ziekenhuis het kortst is (1 tot 6 km). In delen van het Friese Súdwest-Fryslân en Ooststellingwerf en van de Groningse gemeenten Zuidhorn en Grootegast is de afstand juist groot: 17-29 km.

Kaart 5: Afstand tot bibliotheek (a), treinstations (b), huisartsenpraktijk (c), apotheek (d), huisartsenpost (e) en ziekenhuis (f) per wijk voor de drie noordelijke provincies 2012 (Bron: CBS Nabijheidsstatistiek).

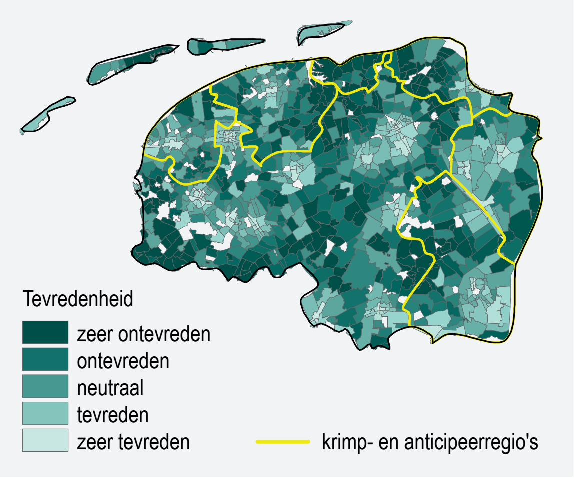


Tevredenheid met nabijheid van voorzieningen

In delen van krimpregio Oosten-Groningen (behalve in Vlagtwedde en delen van Oldambt) en het zuiden van anticipeerregio Oost-Drenthe zijn bewoners zeer positief over de nabijheid van voorzieningen (weergegeven op pc4 niveau). Het gaat dan om de tevredenheid met de nabijheid van supermarkten, bankfilialen en grote winkelcentra in de woonomgeving (kaart 6). Ook in delen van de anticipeerregio's Noord-Oost en Noord-West Friesland zijn bewoners positief. In de krimpregio's De Marne en Eemsdelta en het noorden van de anticipeerregio Oost-Drenthe zijn de bewoners minder positief.

Ook aan de zuidwest rand van Friesland en Midden-Drenthe zijn de bewoners minder positief. In het midden van Friesland en rondom de stad Groningen is de tevredenheid met de nabijheid van voorzieningen weer groter. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat Nederland in het algemeen hoog scoort op de mate van tevredenheid met deze voorzieningen. Een lagere score betekent dus niet meteen dat bewoners ook echt negatief zijn.

Kaart 6: Tevredenheid over nabijheid van voorzieningen (supermarkt, bankfiliaal, groot winkelcentrum) per vierpositie postcodegebied (pc4) voor de drie noordelijke provincies 2012 (Bron: Leefbaarometer)



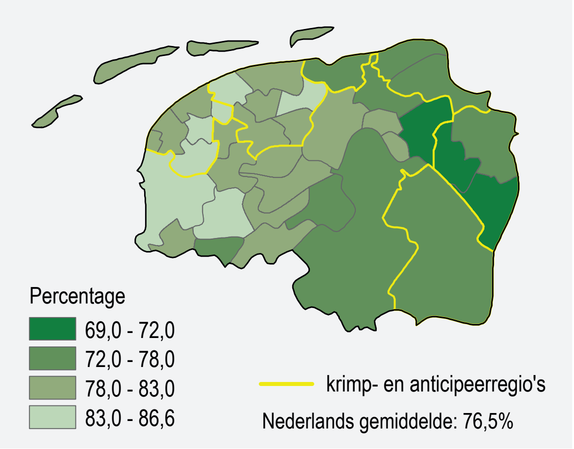
(Ervaren) Gezondheid

De Friese anticipeerregio's boven landelijk gemiddelde goede ervaren gezondheid

In de twee Friese anticipeerregio's ligt het percentage bewoners dat hun gezondheid als goed ervaart boven het landelijk gemiddelde van 76,5% (een lichtere kleur betekent in deze kaart een betere ervaren gezondheid). Deze informatie is weergegeven op gemeenteniveau (kaart 7). De anticipeerregio Oost-Drenthe ligt rond het Nederlands gemiddelde. In de krimpregio Oost-Groningen (behalve in Bellingwedde en Oldambt) geeft 69 tot 72% van de bevolking aan hun gezondheid als goed te ervaren, wat dus onder het Nederlands gemiddelde ligt.

Ook in de Groningse gemeenten Hoogezand-Sappemeer en Slochteren geeft 69 tot 72% van de bewoners aan hun gezondheid als goed te ervaren. In het westelijk deel van de provincie Groningen (Marum, Leek, Grootegast, Zuidhorn, Groningen en Haren) ervaren mensen hun gezondheid beter dan gemiddeld (78 tot 83% van de inwoners ervaart hun gezondheid als goed).

Kaart 7: Goed ervaren gezondheid, volwassenen van 19 jaar en ouder, per gemeente voor de drie noordelijke provincies 2012 (Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen 2012, GGD'en, CBS en RIVM).*



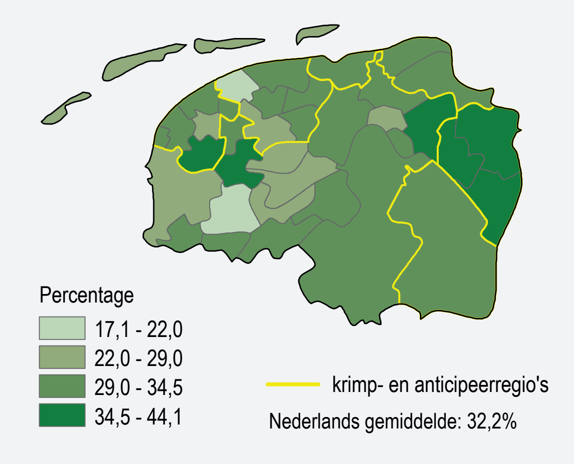
* *Een aantal gemeenten is samengevoegd. Voor Drenthe geldt dat alle gemeenten zijn samengevoegd. Vanwege de wijze waarop de steekproef is getrokken kan er voor Drenthe geen uitspraak worden gedaan over de gezondheid in specifieke gemeenten (kaart 7-11).*

Meeste gemeenten rond het Nederlands gemiddelde van twee of meer chronische aandoeningen

De krimpregio Oost-Groningen ligt met 34,5 tot 44,1% boven het Nederlandse gemiddelde van twee of meer chronische aandoeningen bij volwassenen (Nederlands gemiddelde is 32,2%) (kaart 8). Hetzelfde geldt voor de Friese gemeente Littenseradiel in de anticipeerregio Noord-West Friesland. De meeste andere gemeenten in de krimp- en anticipeerregio's liggen rond het Nederlands gemiddelde. De gemeente Ferwerderadiel in de anticipeerregio Noord-Oost Friesland ligt met 17 tot 22% juist onder het Nederlands gemiddelde. Ook de gemeenten Tytsjerksteradiel en Menameradiel in Noord-Oost Friesland liggen onder het landelijk gemiddelde.

Enkele andere gemeenten in Friesland, zoals Skarsterlân, Súdwest-Fryslân en Heerenveen hebben ook een lager aandeel chronisch zieken met twee of meer aandoeningen.

Kaart 8: Twee of meer chronische ziekten, volwassenen van 19 jaar en ouder, per gemeente voor de drie noordelijke provincies 2012 (Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen 2012, GGD'en, CBS en RIVM).

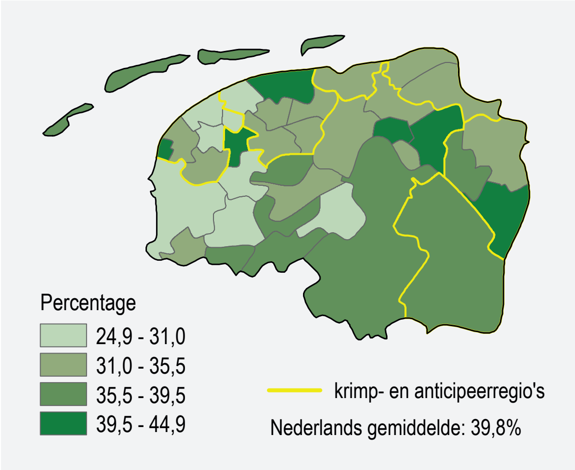


In Noord-Nederland relatief laag percentage volwassenen psychisch ongezond

Landelijk is er bij gemiddeld 39,8% van de bevolking in Nederland van 19 jaar en ouder sprake van een matig tot hoog risico op angstige of depressieve gevoelens. De meeste gemeenten in de krimp- en anticipeerregio's liggen onder dit landelijk gemiddelde (kaart 9). Uitzonderingen zijn Dongeradeel in de Noord-Oost Friesland, Harlingen in Noord-West Friesland en de krimpgemeenten Vlagwedde en Stadskanaal in Oost-Groningen. De anticipeerregio Oost-Drenthe ligt net iets onder het landelijk gemiddelde.

Van de andere gemeenten blijken Leeuwarden in Friesland en Slochteren, Groningen en Hoogezand-Sappemeer in Groningen boven het Nederlands gemiddelde te liggen.

Kaart 9: Psychische ongezondheid, volwassenen van 19 jaar en ouder, per gemeente voor de drie noordelijke provincies 2012 (Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen 2012, GGD'en, CBS en RIVM).



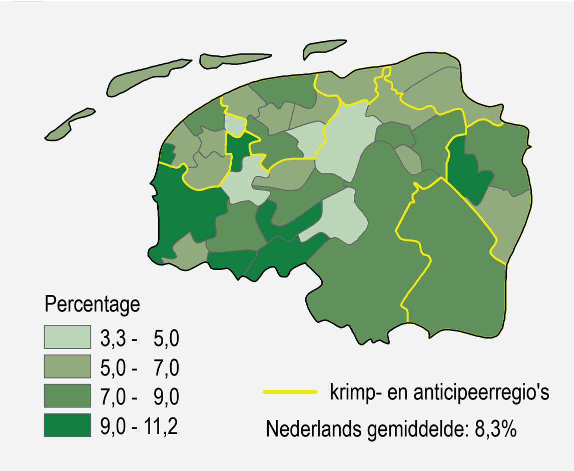
Ernstige eenzaamheid in het noorden verschilt sterk per gemeente en per provincie

Het aantal volwassenen in het noorden van Nederland dat zich ernstig eenzaam voelt, laat een versnipperd beeld zien (kaart 10). In krimpgemeenten Menterwolde, Veendam en Pekela in Oost-Groningen ligt het percentage volwassenen dat zich ernstig eenzaam voelt boven het landelijk gemiddelde van 8,3%. In andere gemeenten van de Groningse krimpregio's ligt dit percentage rond of onder het Nederlands gemiddelde. Ook Oost-Drenthe ligt met 7 tot 9% rond het Nederlandse gemiddelde. In enkele gemeenten in Friesland (Súdwest-Fryslân, Harlingen, Leeuwarden, Heerenveen, Weststellingwerf en Lemsterland) ligt het percentage

volwassenen dat zich ernstig eenzaam voelt boven het landelijk gemiddelde van 8,3%. Van deze gemeenten ligt alleen Harlingen in een anticipeerregio.

In de Groningse gemeenten Leek, Marum, Zuidhorn en Grootegast is het percentage volwassenen dat zich ernstig eenzaam voelt met 3,3 tot 5,0% lager dan gemiddeld in Nederland. Dit geldt ook voor de Friese gemeenten Boarnsterhim, Leeuwarderadeel, Achtkarspelen en Ooststellingwerf.

Kaart 10: Ernstige eenzaamheid, volwassenen van 19 jaar en ouder, per gemeente voor de drie noordelijke provincies 2012 (Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen 2012, GGD'en, CBS en RIVM).



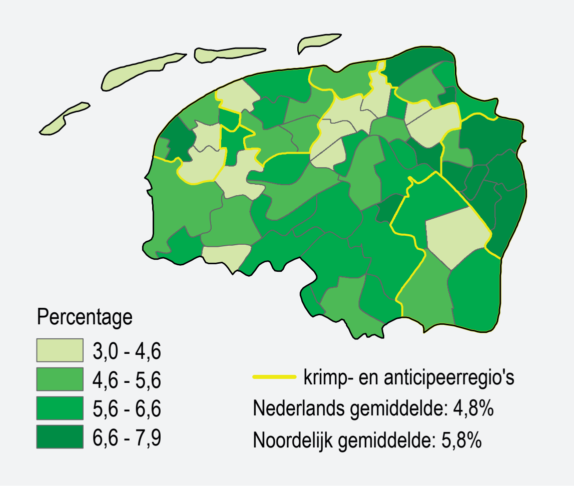
Gebruik AWBZ en Wmo

In Groningse krimpgebieden ligt het percentage AWBZ-indicaties boven het landelijk en noordelijk gemiddelde

Het gaat in deze kaart (kaart 11) om het aantal cliënten per gemeente met een geldige indicatie voor AWBZ-zorg op 1 januari 2013. AWBZ-zorg omvat velerlei zorgvormen, zoals verpleegkundige handelingen, verblijf in een instelling (verpleeg-of verzorghuis, psychiatrie), maar ook hulp bij persoonlijke verzorging, begeleiding of dagopvang voor gehandicapten. Het aantal cliënten met een aanspraak op AWBZ-zorg hoeft niet overeen te komen met aantal cliënten dat daadwerkelijk zorg consumeert. Iemand kan een indicatie hebben zonder die te verzilveren bij een zorgaanbieder. De kaarten in dit hoofdstuk zijn op gemeenteniveau.

In de krimpgemeenten in Oost-Groningen (alle gemeenten behalve Menterwolde) en in de Eemsdelta (Eemsmond en Appingedam) ligt het percentage AWBZ-indicaties boven het landelijk gemiddelde van 4,8% en ook boven het noordelijk gemiddelde van 5,8%. Dit geldt ook voor de Friese gemeente Franekeradeel in Noord-West Friesland. Borger-Odoorn in anticipeerregio Oost-Drenthe daarentegen ligt met 3,0 tot 4,6% AWBZ-indicaties onder het Nederlands gemiddelde. Dit geldt ook voor Littenseradiel en Menameradiel in de anticipeerregio Noord-West Friesland en Ferwerderadiel in Noord-Oost Friesland.

Kaart 11: Aanspraak op AWBZ-zorg per gemeente voor de drie noordelijke provincies 1 januari 2013 (Bron: CIZ)

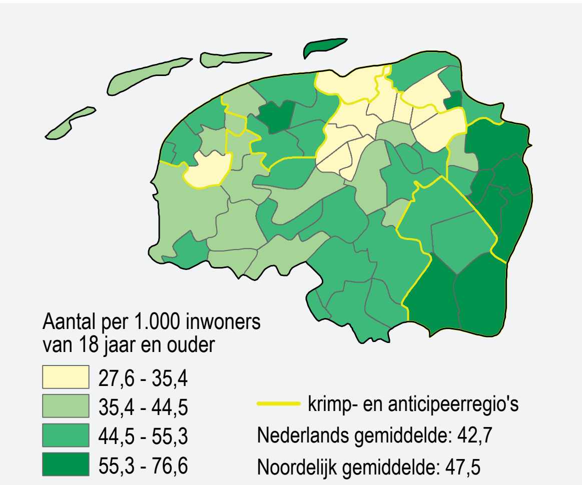


Van de gemeenten die niet bij een krimp- of anticipeerregio horen vallen Assen in Drenthe en Hoogezand-Sappemeer in Groningen op. Deze gemeenten liggen boven het landelijk en noordelijk gemiddelde van AWBZ-indicaties. Een cluster van gemeenten rondom de stad Groningen (Slochteren, Ten Boer, Winsum, Zuidhorn, Grootegast en Marum) liggen met 3 tot 4,6% AWBZ-indicaties onder het Nederlands gemiddelde. Dit geldt ook voor de Friese gemeenten Boarnsterhim en Lemsterland.

Meer huishoudelijke hulp vanuit de Wmo in Zuidoost-Groningen en Zuidoost-Drenthe

Op kaart 12 is het gebruik van huishoudelijke hulp bekostigd vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) per gemeente weergegeven. Het doel van de Wmo is om ervoor te zorgen dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en mee kunnen doen in de samenleving. Als meedoen of zelfstandig wonen niet lukt zonder hulp, kan iemand de gemeente vragen om ondersteuning vanuit de Wmo, zoals hulp in de huishouding of een rolstoel.
In heel Nederland hebben gemiddeld 42,7 inwoners per 1.000 inwoners hulp in het huishouden bekostigd vanuit de Wmo. In enkele gemeenten in de krimp- en anticipeerregio's ligt dit aandeel lager, zoals in Littenseradiel in Noord-West Friesland, in Loppersum in de Eemsdelta en in De Marne (34,1 inwoners per 1.000 inwoners). In de krimpregio Oost-Groningen (behalve Veendam en Menterwolde), Dantumadiel in Noord-Oost Friesland en de gemeenten Emmen en Coevorden in Oost-Drenthe is het gebruik van huishoudelijke hulp het hoogst (55,4 tot 76,6 inwoners per 1.000 inwoners).

Kaart 12: Huishoudelijke hulp (Wmo) per gemeente voor de drie noordelijke provincies 2011 (Bron: CAK).

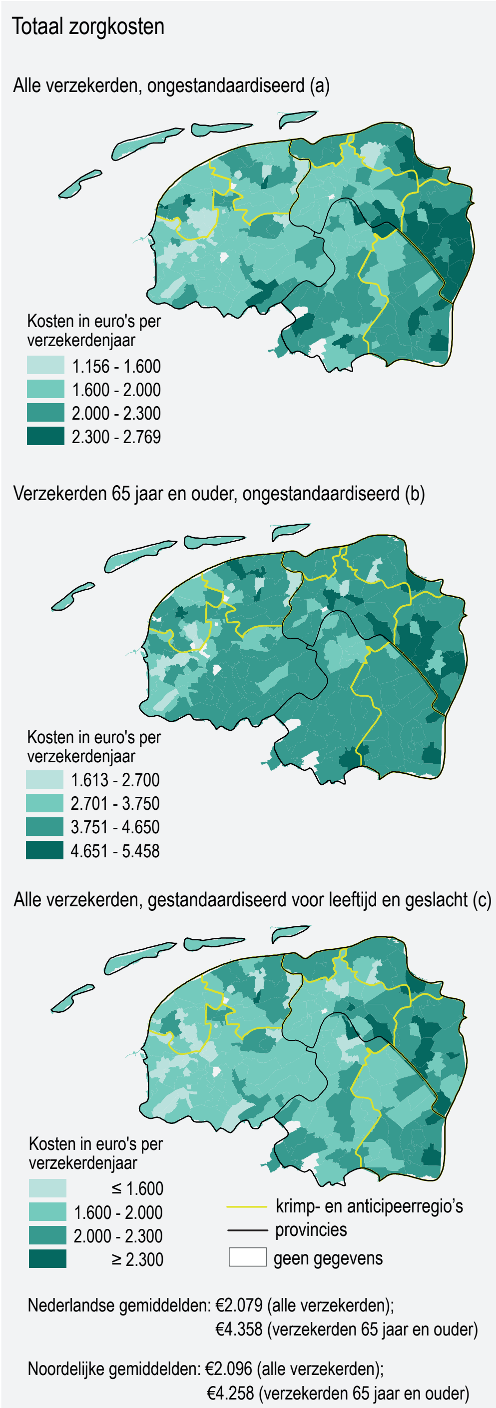


In een cluster van gemeenten ten noorden de stad Groningen ligt het aandeel inwoners dat gebruik maakt van huishoudelijk hulp vanuit de Wmo lager dan het Nederlands gemiddelde.

Kosten van zorg

Zorgkosten basisverzekering in Oost-Groningen hoger dan landelijk gemiddelde

De zorgkosten die vanuit de basisverzekering worden vergoed liggen in Nederland gemiddeld op 2.080 euro per verzekerdenjaar. De bevolking van 65 jaar en ouder maakt gemiddeld gezien de hoogste zorgkosten, gemiddeld 4.358 euro per verzekerdenjaar. In regio's waar relatief veel ouderen wonen, liggen de totale zorgkosten dus ook hoger. Een cluster van postcodegebieden (de informatie is weergegeven op pc3 niveau) in Oost-Groningen en rond Delfzijl heeft bovengemiddelde zorgkosten, zowel wanneer gekeken wordt naar de totale bevolking als naar de zorgkosten voor verzekerden van 65 jaar en ouder (kaart 13a en b). Dit geldt ook voor verschillende postcodegebieden in de gemeente Emmen in anticipeerregio Oost-Drenthe. Ook wanneer gecorrigeerd wordt voor leeftijd en geslacht blijven de zorgkosten in de genoemde gebieden bovengemiddeld (kaart 13c). Verschil in leeftijdsopbouw van de bevolking kan de verschillen in zorgkosten maar voor een klein deel verklaren.



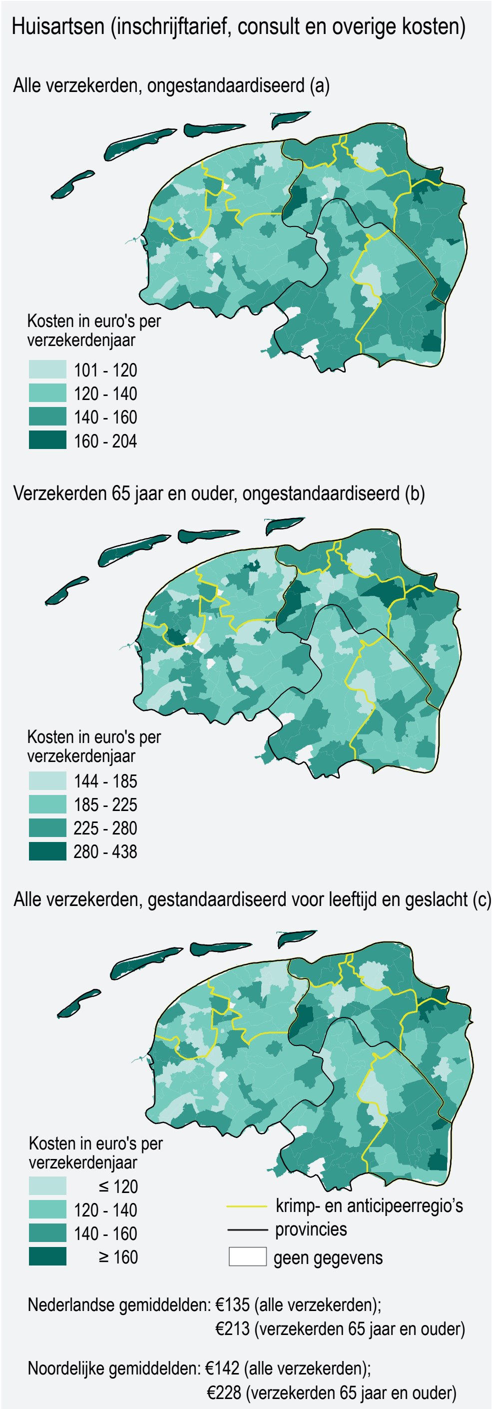
Kaart 13: Gedeclareerde zorgkosten basisverzekering totaal per driepositie postcodegebied (pc3) voor de drie noordelijke provincies 2012 (Bron: Vektis Databestand Zorgverzekeringswet 2012; gegevens bewerkt door RIVM).*

** Twee postcodegebieden vallen grotendeels binnen de provincie Overijssel en zijn daarom niet meegenomen in de kaart.*

Zorgkosten huisarts bovengemiddeld in Oost-Groningen en Oost-Drenthe

De gemiddelde huisartskosten in de noordelijke provincies (142 euro) zijn iets hoger dan de gemiddelde huisartskosten voor Nederland als geheel (135 euro) (kaart 14a en b). Vooral in Oost-Groningen en Oost-Drenthe liggen de zorgkosten voor de huisarts hoog, ook na correctie voor leeftijd en geslacht (kaart 14c).

Huisartskosten zijn onder te verdelen in een inschrijftarief, kosten voor consult en overige kosten. Het inschrijftarief ligt gemiddeld op zo'n 56 euro per verzekerdenjaar, maar ligt hoger voor ouderen en bewoners van achterstandswijken.



Kaart 14: Gedeclareerde zorgkosten huisarts basisverzekering totaal per driepositie postcodegebied(pc3) voor de drie noordelijke provincies 2012*
(Bron: Vektis Databestand Zorgverzekeringswet 2012; gegevens bewerkt door RIVM).

** Twee postcodegebieden vallen grotendeels binnen de provincie Overijssel en zijn daarom niet mee-genomen in de kaart.*

Conclusie

De kaarten in deze factsheet laten zien dat de noordelijke krimp- en anticipeergebieden op diverse terreinen minder gunstig scoren dan gemiddeld in Nederland. Dit geldt met name voor de krimpregio Oost-Groningen. Zo is de ervaren gezondheid in Oost-Groningen minder goed, ligt het percentage mensen met twee of meer chronische aandoeningen hoger en zijn ook het gebruik en kosten van zorg beduidend hoger. De tevredenheid over voorzieningen ligt wat lager dan in andere krimpregio's.

Ook valt op dat er tussen en binnen krimp- en anticipeergebieden grote verschillen zijn. In de anticipeerregio Noordoost Friesland is de afstand tot de huisartsenpraktijk groot (maximaal 8,2 km) in de gemeenten Kollumerland en Achtkarspelen terwijl in de naastliggende gemeente Dongeradeel de maximale afstand 1,7 km is.
Per provincies zijn er ook nog enkele opvallende bevindingen. Zo is er in Friesland meer eenzaamheid, en wordt in Drente veel gebruik gemaakt van huishoudelijke hulp.

Al is de afstand tot de huisarts en het ziekenhuis in sommige gemeenten in de krimp- en anticipeerregio's groot, problemen met de nabijheid van zorgvoorzieningen zijn nog niet op grote schaal aanwezig. Nabijheid van zorgvoorzieningen is wel een belangrijk punt van aandacht voor de toekomst. Op verschillende locaties in het noorden is het bijvoorbeeld al moeilijk om opvolgers voor vertrekkende huisartsen te vinden. Andere aspecten zoals toekomstige vergroting van het verzorgingsgebied per huisarts door krimp van de bevolking vallen buiten de scope van deze factsheet. Sluiting van (kleinere) ziekenhuizen in de krimpregio's in de nabije toekomst kan de nabijheid van zorg in de toekomst negatief beïnvloeden.

De totale zorgkosten liggen boven het Nederlands gemiddelde in de anticipeer- en krimpregio's, ook als rekening wordt gehouden met leeftijd en geslacht. Dit is met name het geval in de krimpregio Oost-Groningen waar ook het percentage mensen met twee of meer chronische aandoeningen het hoogst is.

Deze factsheet is gebaseerd op verschillende databronnen op gemeente, wijk of op postcode-3 of -4 niveau . Aanvullende informatie vanuit de regionale ondersteuningsstructuren (ROS-sen) en op GGD niveau evenals uitsplitsing naar leeftijdsgroepen kan ingezet worden voor gedetailleerder inzicht in leefomgeving en gezondheid in de krimp- en anticipeerregio's. Hetzelfde geldt voor de nog onontsloten informatie over aanbod en gebruik van welzijnszorg. Informatie uit eerdere studies (Verweij & van der Lucht, 2011; 2014) kan worden gebruikt voor vormgeving van beleid.

De verschillen binnen en tussen de krimp- en anticipeerregio's die in deze factsheet naar voren komen pleiten ervoor om op lokaal niveau de stand van zaken in kaart te brengen en daar ook met lokaal beleid op in te spelen. Op die manier kan de inrichting van de fysieke leefomgeving in krimp- en anticipeerregio's aansluiten bij lokale behoeften.

Referenties

Ministerie van BZK (2011). Brief van de minister van BZK aan de Tweede Kamer 'Geografische afbakening van de anticipeergebieden'.

Verweij A, van der Lucht F (2011). Gezondheid in krimpregio's. RIVM rapportnr. 270171003. RIVM, Bilthoven, 2011.

Verweij A, van der Lucht F (2014). Gezondheid in krimpregio's. Verdiepingsstudie. RIVM rapportnr. 270742001. RIVM, Bilthoven, 2014.

Bijlage 1 Gemeenten per krimp- en anticipeerregio noordelijke provincies

Krimpregio	Gemeenten
Eemsdelta	Appingedam
	Delfzijl
	Eemsmond
	Loppersum
Oost-Groningen	Bellingwedde
	Menterwolde
	Oldambt
	Pekela
	Stadskanaal
	Veendam
	Vlagtwedde
De Marne	De Marne
Anticipeerregio	
Noord-West Friesland	Het Bildt
	Franekerdeel
	Littenseradiel
	Menameradiel
	Harlingen
	Leeuwarderadeel
Noordoost Friesland	Dongeradeel
	Dantumadeel
	Kollumerland
	Achtkarspelen
	Tytsjerksteradiel
	Ferwerderadiel
Oost-Drenthe	Emmen
	Borger-Odoorn
	Coevorden
	Aa en Hunze